

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výtvarné výchovy

Bakalářská práce

Sára Žilinská

**Otisk – výtvarný projekt v základní škole
speciální**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci na téma „Otisk – výtvarný projekt v základní škole speciální“ vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

Ve Valašském Meziříčí dne

.....

podpis studenta

Poděkování

Velké poděkování patří mé vedoucí bakalářské práce Mgr. Monice Dokoupilové za přínosné rady, pomoc a trpělivost, kterou mi při zpracovávání věnovala.

Dále bych chtěla poděkovat Základní škole a mateřské škole ve Valašském Meziříčí, sídlící na ulici Křižná, která byla ochotna se mnou spolupracovat, i přes nepříznivou epidemiologickou situaci.

OBSAH

ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1 Mentální postižení.....	7
1.2 Intelligence.....	8
1.3 Inteligenční kvocient.....	8
2 Děti s mentálním postižením	9
3 Výtvarný projev u dětí s mentálním postižením	10
3.1 Speciální výtvarná výchova	10
4 Výtvarní umělci, kteří pracovali s tématem otisk.....	12
4.1 Eva Kmentová.....	12
4.2 Adriena Šimotová	13
4.3 Yves Klein	15
4.4 Asger Jorn	17
4.5 George Segal.....	19
5 Charakteristika skupiny žáků	21
PRAKTICKÁ ČÁST	27
1 Základní a mateřská škola Valašské Meziříčí, Křižná 782.....	27
1.1 Historie školy.....	28
2 Realizace výtvarného projektu	29
2.1 BLOK I	29
2.2 BLOK II.....	32
2.3 BLOK III.....	34
2.4 BLOK IV	36
2.5 BLOK V.....	38

3 Sebereflexe.....	41
ZÁVĚR	43
ANOTACE	44
RESUMÉ	46
SEZNAM LITERATURY.....	47
Internetové zdroje.....	48
Seznam obrázků.....	49
Přílohy.....	50

ÚVOD

Základem této bakalářské práce je spojení tří oborů, kterými jsou výtvarná tvorba, pedagogika a speciální pedagogika. Tímto spojením vznikl výtvarný projekt s názvem Otisk, kterým se tato práce zabývá. Do projektu byli zapojeni žáci s mentálním postižením.

Hlavním cílem celého projektu je zprostředkovat žákům s mentálním postižením uvědomění si svého vlastního těla a vlastní existence. Dále pak pochopení významu slova otisk, zdokonalení jemné motoriky, rozvoj fantazie a kreativity prostřednictvím výtvarných činností. Pro zhodnocení projektu je důležitá zpětná vazba zapojených žáků.

Základem teoretické části je pojem mentální postižení a všechny jeho okolnosti. Zabývám se osobami s mentálním postižením a jejich specifiky výtvarného vyjadřování. Dále teoretická část obsahuje život a díla výtvarných umělců, kteří pracovali s tématem otisk. Každý z nich toto téma rozvíjel odlišným způsobem. Tito umělci a jejich díla se stali inspirací pro vytvoření konkrétních výtvarných činností v praktické části. Zajímám se o české umělecké prostředí, ve kterém téma otisk rozvíjely například umělkyně Eva Kmentová a Adriena Šimotová. V zahraničí to byl například Yves Klein, George Segal nebo Asper Jorn. Na závěr teoretické části popisují kazuistiku skupiny žáků, se kterou jsem spolupracovala.

Na začátku praktické části je vymezeno pracoviště, se kterým jsem spolupracovala. Jedná se o Základní školu zřízenou podle paragrafu 16 školského zákona, sídlící na ulici Křižná ve Valašském Meziříčí. Praktická část obsahuje výtvarný projekt, který je rozdělen do pěti bloků. Každý blok je inspirovaný výtvarným umělcem a má svůj vlastní název a charakteristiku. V blocích jsou popsány informace o době trvání jednotlivé činnosti, jaký byl cíl, motivace a zhodnocení. Na úplném závěru praktické části popisují svou sebereflexi, která je důležitá pro mou budoucí pedagogickou činnost.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Mentální postižení

Jedná se o pojem, který je používán v pedagogické dokumentaci a ve školství. Zahrnuje všechny jedince s IQ pod 85, tedy osoby s mentální retardací. V současné době je pro tyto děti, žáky a studenty ve speciální pedagogice prosazován termín oslabení kognitivního výkonu. Mentální postižení je chápáno jako synonymum pro mentální retardaci.

„Oslabení kognitivního výkonu je takové snížení výkonnosti, které ještě není na úrovni mentálního postižení (mentální retardace), ale přesto znevýhodňuje především při vzdělávání a indikuje podpůrná opatření edukativního (popř. psychosociálního) charakteru.“¹

„Mentální retardaci lze vymezit jako vývojovou poruchu rozumových schopností demonstrující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální i časně postnatální etiologií, která oslabuje adaptační schopnosti jedince.“²

Tento termín je vymezovaný značným množstvím definic, které mají stejné zaměření na celkové snížení intelektových schopností jedince a jeho schopnosti adaptace na sociální prostředí. Vychází z Mezinárodní klasifikace nemocí z poslední desáté revize MKN-10. Stupeň mentální retardace je určen na základě struktury inteligence a posouzení schopnosti adaptačního chování. Zároveň inteligenčním kvocientem a mírou zvládnutí obvyklých sociálně-kulturních nároků na jedince.³

Mentální retardace je buď vrozená nebo získaná. Jestliže je identifikována do 2 let života jedince, hovoříme o tzv. primárním mentálním postižení zvaném oligofrenie (slabomyslnost). Pokud došlo k poruše inteligence po druhém roce života,

¹ VALENTA, MICHALÍK, LEČBYCH a kolektiv, *Mentální postižení*, 2018, s. 82

² Tamtéž, s. 83

³ Tamtéž, s. 85

jedná se o sekundární postižení – demenci, která má charakter postupného zhoršování a prohlubování symptomů.⁴

Stupně mentální retardace podle MKN-10:

- Lehká mentální retardace – pásmo IQ: 50-69
- Střední mentální retardace – pásmo IQ: 35-49
- Těžká mentální retardace – pásmo IQ: 20-34
- Hluboká mentální retardace – pásmo IQ: nejvýše 20
- Jiná mentální retardace
- Neurčená mentální retardace

Vymezení stupňů mentální retardace není jednoduchou záležitostí. Obvykle se tyto stupně měří na základě testů inteligence. Inteligenční kvocient bývá měřen individuálními inteligenčními zkouškami Weschlerovy stupnice pro děti či dospělé. Dále jsou využívány inteligenční škály L. M. Termana a A. M. Merrillové.⁵

1.2 Intelligence

Intelligence je schopnost učit se ze zkušenosti, užívat metakognitivní procesy, které zkvalitňují učení. Je to také schopnost přizpůsobit se svému prostředí, jež může v různých sociálních a kulturních souvislostech vyžadovat různé druhy přizpůsobení.⁶

1.3 Inteligenční kvocient

Inteligenční kvocient neboli IQ se využívá pro vyčíslení inteligence člověka podle standardizovaných psychologických testů. Tento pojem zavedl v roce 1912 německý psycholog William Stern. Inteligenční kvocient se pohybuje na žebříčku od 10 do 210. Průměrná hodnota inteligence populace se pohybuje od 90 do 130.⁷

⁴ VALENTA, MÜLLER, *Psychopedie*, 2009, s. 13-14

⁵ VALENTA, MICHALÍK, LEČBYCH a kolektiv, *Mentální postižení*, 2018, s. 86

⁶ STERNBERG, *Kognitivní psychologie*, 2002, s. 502

⁷ Viz. Internetové zdroje 1.

2 Děti s mentálním postižením

V chování dětí s mentální retardací školního věku lze zaznamenat specifické zvláštnosti, které jsou podmíněny stupněm mentální retardace, ale také adaptabilitou jedince, spolu s jeho sociálním zázemím.

Děti s lehkou mentální retardací jsou schopni účelně využívat řeč v každodenním životě. Jsou schopni udržovat konverzaci, komunikovat a začlenit se do sociálního prostředí, ale přesto je jejich rozvoj řeči oproti vývojové normě opožděn. Většina těchto jedinců dosáhne úplné nezávislosti v osobní péči, tj. v oblasti jídla, mytí, oblékání, hygienických návyků a v praktických domácích dovednostech. Hlavní potíže se objevují při zvládnání školních nároků, zejména teoretické práci ve škole.

U jedinců se střední mentální retardací je výrazně opožděno porozumění obsahu řeči. Úroveň rozvoje řeči je variabilní. Někteří jedinci jsou schopni jednoduché konverzace, zatímco druzí stěží dokážou vyjádřit své potřeby. Při kvalifikovaném pedagogickém vedení jsou schopni si osvojit základy čtení, psaní a počítání. V dospělosti jsou schopni vykonávat jednoduchou manuální práci, ale většina z nich není schopna v důsledku mentálního omezení vést plně samostatný život.

Většina jedinců s těžkou mentální retardací trpí značným stupněm poruchy motoriky nebo jinými přidruženými vadami. Řeč se buď vůbec nevytvoří nebo zůstává na stupni základních elementů projevové složky řeči, tj. pudových hlasových projevů. Při soustavné výchovné péči jsou schopni vykonávat některé jednoduché úkony, ale přesto bývají celoživotně závislé na péči jiné osoby.

Intelligenční kvocient dětí s hlubokou mentální retardací odpovídá mentálnímu věku intaktního dítěte mladšího tří let. Děti s tímto stupněm postižení jsou omezeni při schopnosti rozumět požadavkům či instrukcím, jsou prakticky imobilní nebo výrazně omezeni v pohybu. Mají nepatrnou či žádnou schopnost pečovat o své základní potřeby a vyžadují stálou pomoc a neustálý dohled. Možnosti jejich výchovy a vzdělávání jsou velmi omezené.⁸

⁸ ZIKL, BENDOVIÁ, *Dítě s mentálním postižením ve škole*, 2011, s. 18-29

3 Výtvarný projev u dětí s mentálním postižením

Mentální postižení ovlivňuje smyslové počitky a vjemy a může omezovat schopnost vnímání. To může být ve výtvarné výchově, která pracuje s prvky vizuálně obrazných vyjádření, zdrojem problémů. Při práci s dětmi s výraznější mentální jinakostí nezbytně dochází k redukování vzdělávacího obsahu. Kromě odlišnosti počitků a vjemů, porušení poznávacích činností, opoždění řeči atd. se lidé s mentálním postižením vyznačují velkou konkrétností, nízkou schopností zobecňovat, neschopností abstrahovat a postihovat souvislosti mezi předměty a jevy. Při plánování úloh je třeba omezit ty, které vyžadují rychlost, logické uvažování, velkou slovní zásobu a vysoce koordinovanou jemnou motoriku.

Základním principem výtvarné edukace dětí s mentálním postižením je individuální přístup ke každému podle jeho potřeb. Cílem je potom vzbudit a udržet zájem žáka o umělecké vyjadřování, radost z tvorby a jejich výsledků.⁹

Výtvarný projev u těchto dětí se odráží od stavu jejich psychiky osobnosti. Metaforou vyjádření je mentální reprezentace tzv. „já“, které odkazuje na charakter sebezpožívání. Prostor je možné vytvářet pouze na základě vztahů mezi objekty a barevnou kompozicí. Složka barvy je hlavním nositelem emotivního obsahu a zároveň prostředkem kompozičního vyvážení prostorových vztahů. Způsob užívání se v průběhu ontogeneze mění.

3.1 Speciální výtvarná výchova

Vznik speciální výtvarné výchovy byl spjat s paradigmatem postižení a jeho dřívějším medicínským modelem. Současný antropologický model postižení ve speciální výtvarné výchově akceptuje u osob s postižením integrační trendy do společnosti. Cílem není realizace výtvarné pedagogiky jen ve speciálním školství, ale i v aktivizační činnosti, ve výtvarných dílnách v domovech pro zdravotně postižené, v domovech pro seniory atd. Hlavním cílem speciální výtvarné výchovy dnes je podpora celospolečenské integrace v procesu socializace.

⁹ ŠOBÁŇOVÁ, *Výtvarný projev a disabilita*, 2019, s. 81-82

První teoretické ukotvení speciální výtvarné výchovy v ČR je spjato se skriptem s názvem Úvod do speciální výtvarné výchovy od Z. Zichy, které vycházelo z teoretických východisek v zahraničí se rozvíjejícího oboru arteterapie.

Celý koncept se zaměřuje na pochopení jedinečnosti výtvarného vnímání, vyjadřování a smyslu výtvarné výchovy pro rozvoj osobnosti dítěte s ohledem na specifické potřeby žáků speciálních škol. Patří sem užití edukačních nástrojů, ke kterým patří modifikace výtvarných technik a postupů vycházejících z principu individualizace, např. dvojdimenzionální – kresba a malba, trojdimenzionální – hmatové modelování.¹⁰

¹⁰ SOCHOR, *Člověk s postižením a výtvarná tvorba*, 2015, s. 77-80

4 Výtvarní umělci, kteří pracovali s tématem otisk

4.1 Eva Kmentová

Eva Kmentová se narodila do umělecké rodiny v Jevanech. Její matka byla malířkou dekorací a otec byl profesorem na Ústřední škole bytového průmyslu. Už ve svých deseti letech byla pevně rozhodnuta, že se stane sochařkou, jako její otec. Nešla proto ani na střední školu, ale rovnou vstoupila na odbornou školu řezbářskou. Po válce nastoupila na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou, nejdříve k profesoru Nušlovi a následně do sochařského oddělení Josefa Wagnera. V této době se na škole vytvořilo živé prostředí. Sešli se tam mladí lidé jako Chlupáč, Preclík, Fibichová, Šimek, Vladimír a Věra Janouškovi a Zoubek, se kterým se po studiích vzali a měli spolu dvě děti. Zároveň se začaly formovat základy budoucí výtvarné skupiny Trasa.¹¹

První sochy, ve kterých se konfrontovala s dogmatickým realismem, byly silně ovlivněny moderní sochařskou tradicí, reprezentovanou Pablo Picasse, Henry Moorem, ale také malbou Fernanda Légera. Kmentová v tomto smyslu směřovala k pevným objemům a komplikované prostorové výstavby sochy, která měla figurativní podobu. Témata volila civilní („*Snubní prstýnek*“) nebo metaforická („*Sluneční žena*“). Kubistická tradice inspirovala Kmentovou k vytvoření sousoší „*Milenci*“ z roku 1958.

Klíčovým momentem pro ni bylo období roku 1963 a 1964, kdy vytvořila tři větší díla. Jedná se o díla „*Torzo strachu*“, „*Opuštěný prostor*“ a „*Plod*“. Kmentová v nich činí krok k práci s otiskem a nalézá motivy, ke kterým se později často vrací. Než došla k fyzickým otiskům jako přímému vyjádření své tělesnosti, pracovala v roce 1965 na řadě drobných betonových reliéfů, v nichž využívala otisky starých prken a nalezených předmětů.

Ve dvou velmi osobních trojrozměrných objektech, otiscích životního formátu z roku 1968 spojila autorka polaritu osobního a obecného a dualitu objemu a jeho negativu. „*Lidské vejce*“ je jednou z jejích nejsilnějších prací. Kmentová vstoupila do vnitřního prostoru hmoty a zanechala zde svůj schoulený klečící otisk. Ze sochařského hlediska je toto dílo pozoruhodné reversibilní koncepcí objektu, ukrývající negativní otisk

¹¹ CHALUPECKÝ, Eva Kmentová: *In memoriam*, 1982, s. 9

těla. Vnější plášť má dokonalou hladkost, zatímco nitro můžeme vidět otvorem prolomeným v obalu, kdy z těla zůstala stopa. Kmentová do díla koncentrovaně zhustila svoji vnitřní energii a tím se stalo nezastupitelným a neopakovatelným článkem v autorčině tvorbě.

V poslední etapě své tvorby dále myslela na téma tělesného fragmentu. V roce 1975 se pod tlakem postupujícího fyzického slábnutí stává vtíravým tématem *díra – štěrbina – škvíra*.

Na rozdíl od ostatním zůstala Eva Kmentová po celý svůj život doma v Praze a Jevanech. V průběhu života se jejím velkým zastáncem stal Jindřich Chalupecký. Její tvorba má jisté souvislosti s tvorbou jiných významných světových umělkyň, a přestože není početně rozsáhlá, dotýká se zajímavým způsobem otázek spjatých s ženským uměním, s obecnými otázkami lidské existence a s hraničními projevy výtvarného experimentu.¹²

Obr. 1 Eva Kmentová – „Lidské vejce“

4.2 Adriena Šimotová

Narodila se 6. srpna 1926 v česko-francouzské rodině trvale usazené v Praze. Otec Václav pocházel z chudých poměrů a pracoval jako technický úředník. Matka Mileva studovala na Uměleckoprůmyslové škole v Praze, ale hlavně se věnovala rodině. Adriena

¹² KLIMEŠOVÁ, *Eva Kmentová*, 2004, s. 12-23

prošla soukromou grafickou školu v Praze u profesora Jaroslava Švába, Státní grafickou školu u profesora Richarda Landra a později u profesora Zdeňka Balaše, který ji naučil výtvarnému řemeslu, grafickým technikám a barevnému cítění. Dále pokračovala na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze v ateliéru profesora Josefa Kaplického. Na škole vznikali umělecké a přátelské kontakty, které vedly ke vzniku skupiny UB 12. Jejím manželem byl Jiří John, který byl také členem této skupiny. Sdíleli spolu ateliér na Letné, často navštěvovali Paříž a měli spolu jednoho syna.¹³

Začátek její tvorby měl smysl pro čistou výtvarnou kvalitu barev. Postupně dochází ke změně, kdy se dostává k abstraktnějšímu výrazu, ale i přesto výchozím motivem zůstává realita, nejčastěji krajina. Kolem roku 1970 se rozvíjí vlivy pop-artu se snahou o vystižení figury v nových kontextech. Tímto směrem se dává i Adriena, kdy vytváří obrazy s tématem česání nebo mytí, které odkazovaly ke kráse běžných denních úkonů, které autorka chápe jako vztah člověka a prostoru. V této době byl její muž nemocný a v roce 1972 zemřel. Po této velké ztrátě se Šimotová nedokázala vrátit k malbě a výrazným barvám. Jejími novými výrazovými prostředky byla křehkost papíru či měkkost látky. Toto všechno potřebovala k vyjádření svých pocitů o prchavosti života. Papíry různě perforovala, trhala, mačkala či modelovala. Hlavním námětem se stává figura jako nositel zobrazování člověka vystaveného mezním životním situacím, pocit tělesnosti, pocit toho, že máme před sebou stopy po nedávno přítomném lidském těle. Někdy se jedná o skutečné otisky, kdy autorka do papíru otiskuje vlastní tělo či těla svých přátel.

Ke konci svého života dovršuje téma prchavosti, tvary rozplývající se v kosmickou vířivou prahmotu. Jedním z takových děl např. „*Schoulení*“ nebo „*Nohy*“.¹⁴

¹³ BRUNCLÍK, *Adriena Šimotová*, 2001, s. 212

¹⁴ Viz. Internetové zdroje 2.

Obr. 2 Adriana Šimotová – „Nohy“

4.3 Yves Klein

Yves Klein byl francouzský výtvarný umělec, který se narodil v Nice do umělecké rodiny. Jeho matka byla vůdčí osobností hnutí Art Informel a jeho otec byl malířem postav a krajin, které byly charakteristické pro postimpresionisty. Ačkoli vyrůstal v kreativní rodině, nedostal žádné formální umělecké vzdělání.

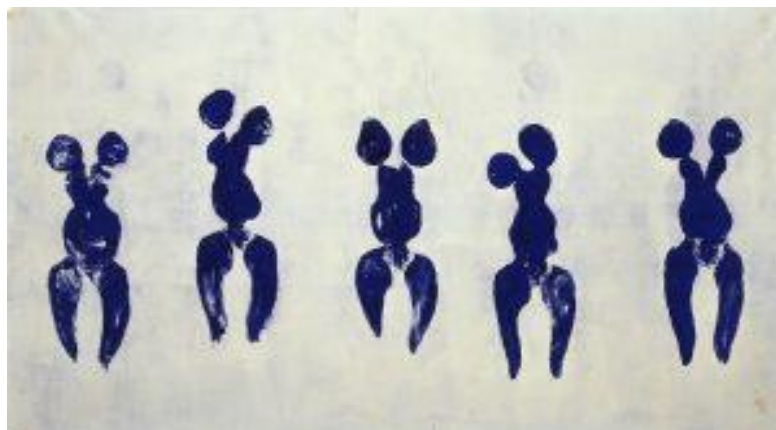
Při studiu na Ecole Nationale de la Marine Marchand a Ecole Nationale des Langues se seznámil s nadějným sochařem Armanem Fernandezem a básníkem Claudem Pascalem. Společně je spojovaly zájmy juda, jazzové hudby, esoterické literatury a východních náboženství.

V roce 1949 vytvořil tzv. „*The Monotone-Silence Symphony*“, což je dílo obsahující jediný akord, který se drží dvacet minut a poté nastává dvacet minut meditativního ticha. Skladba symbolizovala výšku vyzařovanou monochromaticky modrou oblohou (prázdností), zdůrazňující univerzální harmonii.

Na pařížskou uměleckou scénu se etabloval výstavou s názvem „*Yves: Propositions Monochromes*“. Jednalo se o dvacet monochromatických obrazů, které byly v tónech modré, červené, žluté a oranžové. Postupně se mu podařilo získat svůj oblíbený ultramarínový pigment v ropných extraktech. Látku pojmenoval International Klein Blue. Klein věřil, že touto barvou rozvine jeho víru v duchovní síly a nehmotnost.

V roce 1960 se Yves vzdal osobního připoutání k obrazové rovině aplikací IKB ženskými modely v sérii zvané „*Anthropométries*“.¹⁵ Jedná se o otisky nahých ženských těl, které nazýval lidskými štětci. Jako vášnivý vyznavač juda a mystiky se zde soustředil na vztah těla a duše. V tomto díle spojil tři druhy otisků – lidské tělo, které bylo namočeno do barvy, samotné plátno, na kterém zůstaly otisky těl a myšlení pozorovatelů, na kterých zanechal svou stopu. Většinou se jednalo o stopu znepokojení.

Yves Klein překročil hranice klasického umění a došel až k performativnímu a konceptuálnímu umění. Po jeho smrti v roce 1962 zůstala velká část jeho díla světem nepochopena.¹⁶

Obr. 3 Yves Klein – „*Anthropométries*“

¹⁵ Viz. Internetové zdroje 3.

¹⁶ Viz. Internetové zdroje 4.

Obr. 4 Proces „*Anthropométries*“

4.4 Asger Jorn

Byl to dánský malíř a sochař, který se narodil do rodiny učitelů. Jeho otec náhle zemřel po autonehodě v roce 1926 a všechna starost o děti padla na jeho matku. Ve věku 16 let začal malovat. Zapsal se na školu pro učitele v Silkeborgu, kde se zajímal o skandinávské myšlení z 19. století a také o umění postimpresionistického umělce Martina Kaalunda-Jorgensena. Po absolutoriu cestoval do Paříže, kde začal studovat u významného ruského expresionistického malíře Vasilije Kandinského. Pokračoval u kubistického malíře Fernanda Légera, kde se začal odklánět od figurální tvorby a soustředil se na abstraktní umění.

V roce 1941 spolu s architektem Robertem Dahlmannem Olsenem a dalšími malíři založil uměleckou skupinu Helhesten. Krátce po válce vzniklo spolu s dalšími evropské avantgardní hnutí CoBrA. Název je složen z názvů tří měst, Kodaň, Brusel a Amsterdam, ze kterých zakladatelé pocházeli.¹⁷

Jorn pracoval nejenom s klasickými malířskými materiály, ale také s hlinou. Umělci v tomto období začali na hlinu nahlížet úplně z jiného pohledu. Místo vytvoření

¹⁷ Viz. Internetové zdroje 5.

klasických soch, vytvářeli reliéfy s malířským dekorem. Asper Jorn přejížděl přes pláty hlíny motorkou a díky otiskům pneumatik, tak vytvořil zajímavý reliéf. Tento reliéf byl vytvořen na základě zakázky pro střední školu v Aarhus. Jedná se o neestetické dílo sochy, ze které nelze udělat komoditu. Autorovi šlo hlavně o zkušenosti hlíny, jako se zemí.¹⁸

Po uzdravení z tuberkulózy odcestoval roku 1954 do italského přístavu Albissola, kde se seznámil s dalšími mezinárodními umělci a toto období je považováno za jeho nejproduktivnější.

Po jeho smrti roku 1973 vznikla Casa Museo Asger Jorn, kde byla vystavena jeho díla. Zanechal po sobě také obrovskou sbírku knih, ze které některé knihy, pocházející z 17. století, byly archivovány.¹⁹

Obr. 5 Asger Jorn: práce na reliéfu

¹⁸ Pdf soubor

¹⁹ Viz. Internetové zdroje 5.

4.5 George Segal

Narodil se roku 1924 v New Yorku. Jeho rodiče byli židovského původu a emigrovali z východní Evropy. Provozovali řeznictví a později se přestěhovali do drůbežárny v New Jersey. George pomáhal svým rodičům v těžkých časech a později se přestěhoval s tetou do Brooklynu, kde nastoupil na střední školu. V této době poprvé objevil svůj zájem o umění.

Během druhé světové války musel svá studia omezit, ale později navštěvoval Newyorskou univerzitu, kde dále rozvíjel své výtvarné vzdělání. Během těchto let se setkal s mnoha dalšími umělci a začal se soustředit na expresionistická témata.

V roce 1946 si vzal za manželku Helen Steinbergovou, se kterou si koupili vlastní kuřecí farmu. Učil umění a angličtinu na střední škole a na Rutgersově univerzitě. Kolem roku 1958 začal experimentovat v sochařství.

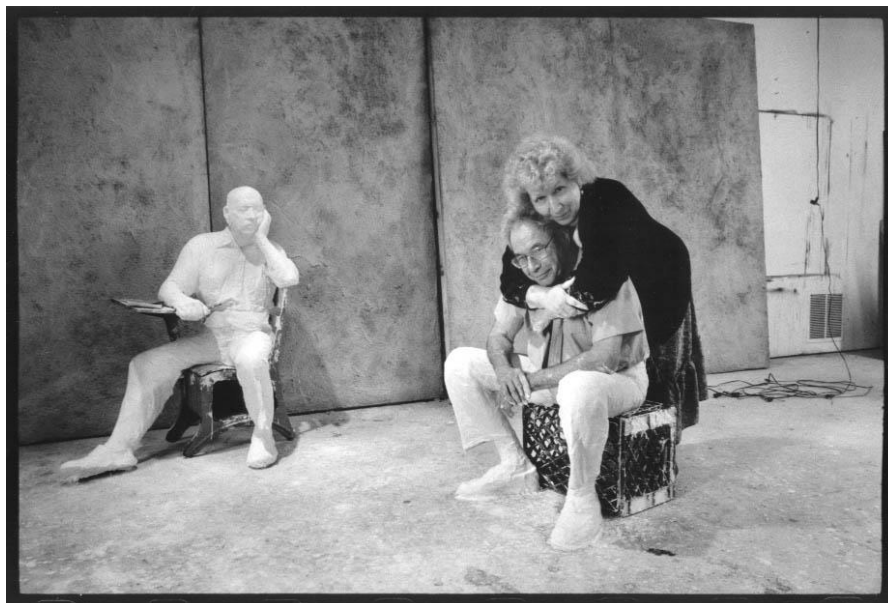
Když učil v New Brunswicku vzdělávání dospělých, přinesl mu do třídy jeden student krabici plnou suchých sádrových obvazů. Segal s těmito obvazy začal experimentovat jejich aplikací na tělo. S pomocí své ženy začal vytvářet sádrové části těla a sestavoval z nich úplné postavy. Zasazoval sochy do určitého prostředí přidáním židle, okenního rámu atd. Jeho dílo „*Muž u sedícího stolu*“ znamenal objev nové sochařské techniky a zlom v umělcově kariéře. Jako modely často používal své blízké přátele nebo členy rodiny. Spolu s Royem Lichtensteinem, Robertem Indianou, Andy Warholem a dalšími se stal známým v rámci hnutí Pop Art. Lišil se od ostatních svým osobitým stylem, zůstával úzce spjat s osobními zkušenostmi a lidskými hodnotami.

Poslední léta jeho života byla naplněna černobílými fotografiemi ulic New Yorku a New Jersey a jeho blízkých lidí, které použil pro vytvoření nových obrazů pro jeho sochu a vytvoření detailních kreseb lidského výrazu.²⁰

²⁰ Viz. Internetové zdroje 6.

Obr. 6 George Segal při práci

Obr. 7 George Segal se svou manželkou

5 Charakteristika skupiny žáků

Praktická část mé práce spočívala ve spolupráci s praktickou třídou Základní školy, zřízené podle paragrafu 16 školského zákona. Do praktických tříd jsou přidělováni žáci, kteří mají lehké mentální postižení, případně další znevýhodnění. Většinou zde přicházejí žáci ze základních škol, kteří nezvládají rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání v plném rozsahu. V praktických třídách platí rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, který má upravené kurikulum tak, aby umožňovalo snížení náročnosti až na úroveň minimálních výstupů.

Pracovala jsem s 8. třídou, ve které bylo 8 žáků, z toho 3 děvčata a 5 chlapců. Nejedná se o třídu, která spolu funguje od první třídy, mnoho žáků přicházelo a odcházelo postupně během několika let. Žáci spolu dobře spolupracují, ale i přesto se mezi nimi objevují různé problémy, které jsou očekávatelné v období puberty. Vyučující se snaží ke všem přistupovat individuálně a velkou pomocí je přítomnost asistenta pedagoga. Všechny soukromé informace o žácích jsem dostala od paní třídní učitelky a zároveň jsem mnoho informací získala během práce na projektu.

Žák A

Diagnóza: *Lehké mentální postižení, psychická deprivace v dětství²¹*

Jedná se o třináctiletého chlapce, který byl na prvním stupni běžné základní školy odebrán biologickým rodičům, z důvodu zanedbávání. Dnes žije v dětském domově a do praktické třídy přišel jako žák 6. ročníku. Vychovatelky s ním v dětském domově velmi dobře pracují.

Je velmi kamarádský a hodný, ale v mnoha situacích se dostává do výbušných stavů. Ve škole pracuje velmi dobře, vyučující s ním nemají problém. Po odebrání z biologické rodiny nastalo velké zlepšení ve školním prospěchu. Základní učivo dobře zvládá, jediný problém mu dělají praktické předměty jako pracovní činnosti a výtvarná výchova.

²¹ Psychická deprivace: nedostatečné uspokojení psychické potřeby

Při práci na projektu jsem zjistila, že je velmi málo manuálně zručný. Mnohokrát jenom seděl v lavici, díval se před sebe a nic nedělal. V určitých momentech v něm byl znát strach z jakékoli činnosti. Během modelování nebyl schopný sám vymodelovat 3D objekt. Sám nikdy nepožádal o pomoc, vždy jenom seděl a čekal na povšimnutí vyučující. Na druhou stranu ve vyučování nevyrušoval a snažil se spolupracovat.

Žák B

Diagnóza: *Lehké mentální postižení, částečné projevy poruchy chování²²*

O tohoto čtrnáctiletého chlapce neměla rodina zájem, a proto byl on i jeho dva sourozenci dáni do dětského domova. V současné době své dospělé sourozence potkává málo, protože žijí vlastní život. Párkrát za rok ho navštěvuje jeho strýc. Do praktické třídy přišel ve 3. ročníku ze Základní školy pro sluchově postižené.

Jedná se o chlapce, který je velmi ochotný, komunikativní, manuálně zručný a také kamarádský. Ve vyučování je ochotný spolupracovat s vyučujícím. Nemá problém s žádnými předměty, dokonce zakončil školní rok s vyznamenáním. Ve třídě se projevuje jako vůdce, který toho zároveň využívá a mnohdy vyrušuje a škádlí ostatní spolužáky.

Po prvotním seznámení na úvodní hodině našeho projektu jsem věděla, že se jedná o velmi šikovného a schopného žáka, který dobře komunikuje a rád mluví za celou třídu. Ve všech činnostech byl nejšikovnější z celé třídy. V modelování vytvořil krásného krokodýla a dal mi tím najevo, že má dobrou představivost a trojrozměrné vidění. V posledním bloku si chtěl vytvořit skořápku celé své ruky a neměl strach se do toho pustit. I přes určité problémy se mu to povedlo dotáhnout do úspěšného konce.

Žák C

Diagnóza: *Lehké mentální postižení*

²² Poruchy chování – opakující se stabilní vzorce chování, ve kterých jsou porušovány sociální normy, pravidla a práva druhých.

Tento chlapec má třináct let a pochází z úplné rodiny. Do praktické třídy přišel z běžné základní školy v 6. ročníku. Komunikace s rodiči je velmi dobrá, snaží se chlapce podporovat.

Je to chlapec, který je velmi šikovný a hodný, ale chybí mu sebedůvěra. Ve všech předmětech dobře pracuje a nejvíce ho baví přírodopis, protože má rád zvířata a rostliny. Po ukončení základní školy chce nastoupit na střední odborné učiliště, obor zahradník.

Ve výtvarných činnostech je velmi pečlivý a tím pádem mnohdy pomalý. Jako jediného žáka celé třídy ho baví výtvarná výchova, konkrétně kreslení. Během výuky jsem zjistila, že má strach udělat něco sám od sebe, vždy se na další krok musel zeptat. Při odpovědi na mou otázku si v hlavě dlouho skládal srozumitelnou větu. Nejvíce ho bavila technika frotáž, kde jsme na začátku otiskovali různé tvary zvířat a květin.

Žák D

Diagnóza: *Downův syndrom, částečné projevy ADHD*²³

Tento čtrnáctiletý chlapec chodí do praktické třídy od začátku povinné školní docházky. Žije s úplnou intaktní rodinou a má čtyři starší sourozence. Komunikace s rodiči není příznivá. Maminka chlapce stále omlouvá, píše za něho úkoly, obrací všechno proti vyučujícím.

Chlapec je velmi nevychovaný, drzý, ve vyučování neposlouchá a odmlouvá vyučujícím. V českém jazyce a matematice vcelku zvládá základní učivo, ale dalším informacím nerozumí. V hodinách nedává pozor a je stále pozadu. Velkou pomocí je přítomnost asistenta pedagoga.

Během projektu byl velmi ztracený. Snažila jsem se mu zadání vysvětlit co nesrozumitelněji, ale i přesto mnoho věcí nechápal. Naštěstí byla při projektu přítomna i paní zástupkyně ředitele, kterou vždy poslechl. Při každé výtvarné činnosti potřeboval pomocnou ruku. Práce s tímto žákem byla velmi náročná.

²³ ADHD – porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou

Žák E

Diagnóza: *Lehké mentální postižení, psychická deprivace v dětství*

Kvůli neschopnosti svých biologických rodičů, byl tento čtrnáctiletý chlapec a jeho dva bratři předáni na adopci. V dětství byl velmi zanedbávaný, a to se projevuje v současné době. Do zdejší praktické třídy přišel ve 3. třídě. Komunikace se současnými rodiči je příznivá.

Mezi jeho hlavní vlastnosti patří lenost, zákeřnost, výbušnost až agresivnost. Povahově je velmi nevyrovnaný. Ve vyučování má různé stavy. Jeden den spolupracuje a dává pozor a následující se s nikým nebaví. Co se týče učiva, tak se jedná o průměrného žáka. Všechno zvládá, ale v ničem nevyniká.

Při mém prvním setkání se třídou měl tento žák den, kdy byl ochotný spolupracovat a komunikovat. Když něco nevěděl, nebo si nebyl jistý, neměl strach se na všechno zeptat. Další den neodpovídal na otázky a jenom se díval jiným směrem. Tímto jsem si potvrdila tvrzení paní třídní učitelky. Při výtvarných činnostech byl velmi šikovný a zručný, ale zároveň velmi nerozhodný. Při úkolu vymodelovat své oblíbené zvíře mu trvalo dlouhou dobu, než se rozhodl, které zvíře má nejradši. Nakonec ale vždy všechno sám dopracoval a nepotřeboval k tomu pomoc asistenta.

Žákyně F

Diagnóza: *Lehké mentální postižení, psychická deprivace v dětství*

Tato třináctiletá žákyně byla v dětství velmi zanedbávaná a v současné době je v pěstounské péči své babičky. Dostává dobré vychování a vedení. Od 2. třídy chodí do zdejší praktické třídy.

Dívka má špatnou krátkodobou paměť. V celkovém myšlení je ve všem opožděná a naivní. Naopak v každé činnosti je velmi pečlivá, poctivá a snaživá. Ve škole dobře spolupracuje s vyučujícím.

Při praktických činnostech je velmi zručná a její pečlivost zde nachází příznivé místo. Vždy když něco nevěděla, nebála se mě zeptat. Naopak se mě ptala snad na všechno, aby ani jeden krok neudělala špatně. Nejvíce ji bavilo tvoření skořápek svých

rukou. Má velmi dobrou fantazii a trojrozměrné vidění, v modelování patřila mezi nejlepší.

Žákyně G

Diagnóza: *Lehké mentální postižení*

Tato třináctiletá dívka je romského původu a patří do úplné rodiny. Má šest sourozenců a její rodiče byli žáky zdejší školy. Do praktické třídy chodí od 2. ročníku spolu s dalšími sourozenci, kteří byli ve vyšších ročnících. Komunikace s rodiči je nepříznivá. Rodina mívá problémy s policií.

Povahově je dívka velmi klidná až flegmatická. V současné době se u ní začíná projevovat puberta. V jejím případě se jedná o drzost k vyučujícím a prosazování svého. Ve školním prospěchu je dívka průměrná, v hodinách není zdrojem problémů a často se snaží spolupracovat. Velkým problémem je její absence ve škole.

Při projektu jsem narazila na problém nenošení pomůcek do školy. Hned první den jsme potřebovali temperové barvy a dotyčná dívka si musela půjčit od někoho ze spolužáků. To je nepříjemné nejen vyučujícím, ale i spolužákům. Obecně pracovala dobře, odpovídala na otázky, dokonce při zpětné vazbě nejvíce komunikovala. Nejzábavnější pro ni byla technika frotáž, kde jsme dělali otisky našich oblíbených věcí.

Žákyně H

Diagnóza: *Lehké mentální postižení*

Jedná se o čtrnáctiletou dívku romského původu, která do praktické třídy přišla ve 4. ročníku. Žije s rodiči a dvěma sourozenci. Komunikace rodičů se školou je velmi špatná.

Tato dívka trpí záškoláctvím a její obrovská absence se odráží v jejích výkonech ve škole. Podle paní třídní učitelky je velmi líná, častokrát lže, nemá základní návyky a nebere ohled na své povinnosti. Nedá se s ní moc pracovat, protože se ve škole objeví velmi málo. Trpí obezitou a stává se, že při větším tělesném výkonu omdlívá.

Během práce na projektu toho moc nenamluvila. Snažila jsem se k ní chodit a ptát se, jestli všemu rozumí, ale nebyla s ní dobrá komunikace. Naopak ale byla ve výtvarných činnostech šikovná. Chvílemi jsem měla dojem, že ji daná činnost baví, ale nechtěla to přiznat. Stejně jako předchozí žákyně nenosí do praktických předmětů žádné pomůcky, takže musela hledat pomoc u spolužáků.

PRAKTICKÁ ČÁST

Na úplném začátku zpracovávání svých příprav na praktickou část mé bakalářské práce jsem si musela vybrat školu, se kterou bych spolupracovala. Mé rozhodování nebylo vůbec těžké. Vybrala jsem si školu, na které jsem vykonávala praxe a která byla mému bydlišti nejbližší. Spolupráce byla velmi příjemná, vedení školy bylo velmi ochotné i přesto, že se všechno odehrálo v těžké epidemiologické situaci. Měla jsem možnost si vybrat třídu, se kterou bych chtěla pracovat a jelikož jsem většinu tříd znala z praxe, nebyl to pro mě problém. Před začátkem projektu jsem měla konzultaci se zástupkyní ředitele a třídní učitelkou a probraly jsme všechny okolnosti ohledně průběhu projektu.

Téma projektu mě napadlo velice náhodně. Všechno to vzešlo z mé utkané tapiserie, která byla na téma detail. Tkala jsem detail prstu, jeho otisk. Následně jsem nad tématem otisku více přemýšlela i ve svých kresbách a chtěla jsem ho více rozvinout. Využila jsem tedy svou bakalářskou práci, kde se tímto tématem zabývám.

Všechny výtvarné bloky, které jsem s žáky absolvovala, byly vymyšleny na základě inspirace různých výtvarných umělců, kteří s otiskem pracovali. Snažila jsem se najít různé techniky zpracování otisku a následně vymyslet, jak tyto techniky použít ve výtvarné výchově. Zároveň jsou bloky vymyšleny tak, aby děti zaujaly, bavily a mohly je rozvíjet.

1 Základní a mateřská škola Valašské Meziříčí, Křižná 782

Mým vybraným pracovištěm byla Základní a mateřská škola ve Valašském Meziříčí, sídlící na ulici Křižná. Je zřízena podle paragrafu 16 školského zákona. Její součástí je také ZŠ a MŠ při zdravotnickém zařízení, jejímž cílem je zabezpečit dětem plynulý přechod do kmenové školy po návratu z nemocnice, vyplňovat volný čas v nemocnici a tím vším pozitivně působit na celkový zdravotní stav.

Pracovala jsem na Základní škole, která je rozdělená na dvě části. První částí je Základní škola praktická, do kterých jsou přiřazováni žáci s lehkým mentálním postižením. Výuka je zde zaměřena na praktické znalosti a dovednosti a žáci po ukončení školní docházky odcházejí na střední odborné školy a odborná učiliště. V takových třídách jsou nejčastěji žáci, kteří díky svému handicapu byli v běžné základní škole vždy

mezi posledními. Cílem je připravit žáky pro život tak, aby se úspěšně začlenili do společnosti.

Druhou částí je Speciální škola, do které jsou přiřazováni žáci se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, s vícečetným postižením a s poruchou autistického spektra. Vzdělávací program je koncipován jako desetiletý a jeho absolvováním žáci získají základy vzdělávání. Žáci s autismem mají samostatnou třídu a jejich výuka probíhá v blocích za podpory výměnného obrázkového komunikačního systému (VOKS). Škola se snaží vytvářet dobré podmínky pro uplatňování systému ucelené rehabilitace dětí a žáků s těžkým zdravotním postižením. Kladou důraz na využití alternativních metod a forem výuky. Patří mezi ně např. alternativní výuka čtení, psaní, počtů, projektová výuka věcného učení nebo také muzikoterapie, canisterapie a hippoterapie.

1.1 Historie školy

Začátkem péče o mentálně postižené v městě Valašské Meziříčí bylo otevření Pomocné školy, která byla umístěna v budově gymnázia. První vyučování bylo zahájeno v listopadu roku 1945. V září roku 1947 byla škola přemístěna do místní měšťanské školy na Komenského ulici. O rok později se znovu stěhovala, tentokrát do Míkyškova domu na ulici Sokolské. V této době se poprvé používá název Zvláštní škola. Další stěhování přišlo až s rokem 1980, kdy se škola usadila v nových prostorách na ulici Křižná, kde sídlí dodnes.

V roce 2000 se součástí školy stala Mateřská škola v Dětské psychiatrické léčebně v Brankách na Moravě, ale po šesti letech byla zrušena. V roce 2004 byla škola nazývána jako Speciální škola. O rok později se tento název zrušil a vznikl nový název, který zůstal dodnes. V září roku 2013 byla otevřena třída MŠ pro děti s mentálním postižením, kombinovanými vadami a autismem.

2 Realizace výtvarného projektu

Výtvarný projekt na téma Otisk jsem rozdělila do pěti bloků. Každý blok je charakterizovaný určitou technikou přenášení otisku a je inspirovaný konkrétním umělcem. Jedná se o hodiny výtvarné výchovy se žáky, kteří mají převážně lehké mentální postižení.

Cílem tohoto projektu je zprostředkovat dětem pomocí výtvarných činností uvědomění si sama sebe a svého těla. Zároveň také uvědomění, že každý člověk zanechává ve svém životě různé otisky. Člověk vytváří stopy prostřednictvím obyčejných činností, např. chůzí po různých cestách, sbíráním ovoce, kácením a sázením stromů, stavěním svých domovů atd. Vytváří otisky do krajiny a jistým způsobem může předávat své otisky do druhých lidí. Příkladem jsou naše životní vzory, podle kterých žijeme nebo naše vychování, které jsme dostali od rodičů. Může se jednat i o negativní otisky uskutečněné našimi lidskými chybami. Vždy je to důkaz naší existence, který si neuvědomujeme. Zároveň je to myšlenka toho, že na světě nezůstaneme věčně, ale některé konkrétní otisky tu zůstanou.

Vybrala jsem si děti s mentálním postižením, protože je to určitá skupina populace, která se liší od ostatních. Zároveň jsem toho názoru, že právě pro tyto děti je důležité uvědomění si toho, že i přestože jsou lehce odlišní od intaktních lidí, jedna věc všechny lidi spojuje, a to je lidská existence.

Cílem je zprostředkovat těmto dětem myšlenku uvědomění své existence, prostřednictvím různých výtvarných činností. Vedlejším cílem je zlepšení jemné motoriky a celkové zručnosti. Nejde o finální podobu produktu, ale o proces vytváření otisků.

2.1 BLOK I

Francouzský umělec Yves Klein pracoval s myšlenkou prázdnoty a své tvůrčí uspokojení našel v práci s lidským tělem. Využil ženských těl jako štětce, které zanechávají stopu na papíře. Dával dohromady dva typy stop. První z nich je samotný papír, na kterém zůstaly otisky ženských těl a druhá je stopa v mysli pozorovatele. Šlo mu o zanechání stopy u diváka.

Název: Otisk mého těla

Časový úsek: 70 min.

Pomůcky: balící papír, temperové barvy, kelímek

Metody: slovní – monologické a dialogické, praktické

Cíl: Vytvořit svou vlastní cestu pomocí svého prstu a tím si uvědomit důležitost vlastního těla. Každý žák pracuje s jinou barvou, aby se od sebe odlišili.

Motivace: Na začátku hodiny jsme si popovídali o svém těle. Navázali jsme na to, že každou částí těla pomocí barvy zanecháme otisk a zároveň můžeme zaznamenat nějaký pohyb. Vysvětlili jsme si, že si uděláme malou procházku po papíře.

Příprava: Na hodinu jsem si udělala vlastní přípravu, ve které jsem si zapsala všechny potřebné informace. Poté jsem nachystala všechny materiály a pomůcky, které byly k této hodině potřeba.

Očekávané výstupy vzhledem k RVP:

Žák uplatňuje linie a barvy v ploše podle vlastního tvůrčího záměru, využívá jejich vlastnosti a vztahy, které pojmenovává ve výsledcích vlastní tvorby i tvorby ostatních.

Průběh:

Začátek hodiny jsem věnovala seznámení. Řekla jsem pár slov o sobě a následně se mi představovali samotní žáci. Vysvětlili jsme si, proč tam jsem a obecně jsme si řekli, co v celém projektu budeme dělat.

Začali jsme si povídat o pojmu otisk. Co to je, kdo nebo co může otisk zanechat. Vyvolala jsem každého žáka, aby mi pověděl, co ho jako první napadne při slově otisk. Poté jsme se dostali k lidskému tělu, o kterém jsme chvíli hovořili.

Následovalo vysvětlení průběhu výtvarné činnosti a příprava všech materiálů. Na zem žáci přilepili balící papír a přichystali si do kelímků temperovou barvu. Každý žák měl za úkol si vybrat odlišnou barvu. Seskupili se kolem papíru a začali vytvářet cestičky pomocí jednoho prstu. Po ukončení práce si každý uklidil své místo a vytvořili jsme si

kroužek okolo produktu, abychom si ho mohli zhodnotit. Každý žák popsal, jakou barvu má jeho cestička a kudy se vydal. Postupně jsme si dávali dohromady, jak to všechno souvisí s otiskem a proč jsme to dělali.

Závěr a zhodnocení:

Tato hodina byla náročná z toho důvodu, že jsem děti pořádně neznala a nevěděla jsem, co od každého můžu očekávat. Naštěstí žáci velice rychle odhalili své povahy a já jsem tak měla možnost všechno sledovat. V tomto prvním bloku se snažili všichni spolupracovat. Jakmile se blížila hodina ke konci, začali být někteří netrpěliví a tím pádem vyrušovali. Při zpětné vazbě se většina žáků snažila najít na papíře určitý objekt a nedokázala se zamyslet hlouběji. Dlouhou dobu mi trvalo navést žáky na správnou vlnu. Až jedna dívka řekla velmi důležitou věc, že každý z nás má v životě svou vlastní cestu, kterou kráčí. Tímto mi alespoň ona dala najevo, že pochopila a dokázala to vysvětlit.

Obr. 8 Vytváření cestiček I

Obr. 9 Vytváření cestiček II

2.2 BLOK II

Pro většinu lidí jsou důležité osobní vztahy, které jsou v mnoha případech ukončovány smrtí. Osobní vztahy byly velmi důležité pro Adrienu Šimotovou, zvláště po smrti jejího manžela a syna. Začala tvořit otisky věcí, které ji každodenně obklopovali a měla k nim určitý vztah.

Název: Otisk mého kamaráda

Časový úsek: 70 min.

Pomůcky: šablony, papíry, pastely, oblíbená věc

Metody: slovní – monologické a dialogické, názorně-demonstrační, praktické

Cíl: Cílem této hodiny bylo naučit se a dokázat pracovat s novou výtvarnou technikou frotáž. Zároveň předat energii své oblíbené věci na papír pomocí otisku.

Motivace: Před začátkem každý žák objasnil, jaká je jeho oblíbená věc. Následně jsem dětem vysvětlila, že budou se svou oblíbenou věcí kreslit obrázek, který se stane dílem dvou kamarádů.

Příprava: Na tuto hodinu jsem si připravila všechny potřebné pomůcky a materiály a sepsala všechny důležité informace.

Očekávané výstupy vzhledem k RVP:

Žák uplatňuje základní dovednosti při přípravě, realizaci a prezentaci vlastního tvůrčího záměru, při vlastní tvorbě vychází ze svých vlastních zkušeností, představ, myšlenek a výsledky své tvorby porovnává s výsledky ostatních.

Průběh:

Hned po zazvonění na vyučovací hodinu měl každý žák na svém stole připravenou svou oblíbenou věc. Já osobně jsem si svou oblíbenou věc také přinesla, abych žáky motivovala. Po vysvětlení instrukcí jsme s žáky dělali otisky šablon pro pochopení techniky frotáž. Jednalo se o papírové šablony se vzory zvířat, květin a rostlin. Následně si každý vzal svou oblíbenou věc a začal vytvářet otisky. V této chvíli začaly vznikat abstraktnější obrázky, ze kterých žáci nebyli moc nadšení. Obrázků pomocí techniky frotáž vzniklo několik. Na konci si každý našel alespoň jeden obrázek, který se mu zalíbil.

Závěr a zhodnocení:

Otiskování šablon rostlin a zvířat žáky velmi bavilo a byla znát jejich radost ze svých vytvořených děl. V práci se svou oblíbenou věcí nebyli žáci spokojeni, protože měli jiné představy o tom, jak bude jejich společný obrázek vypadat. Mnoho žáků mělo strach a celou dobu postupovali velice opatrně. Při zpětné vazbě se snažili žáci najít ve svých abstraktních obrázcích spíše reálné obrazce.

Obr. 10 Frotáž pomocí šablon

Obr. 11 Vytváření otisků své oblíbené věci

2.3 BLOK III

Každý člověk svým pohybem zanechává stopy na tomto světě. Ať už jsou to stopy v bahně, ve sněhu nebo ve hlíně. Umělec Asger Jorn se snažil nalézt zkušenost hlíny, jako povrch země. Přejížděl přes hřiště plné jílu a vytvořil tak zajímavý vzor reliéfu.

Název: Otisknutý příběh do povrchu země

Časový úsek: 45 min.

Pomůcky: figurky, modelovací hmota

Metody: slovní – monologické a dialogické, praktické

Cíl: Vystopovat čtený příběh do modelovací hmoty, která představuje povrch země.

Motivace: Motivací pro děti bylo vědomí vytvoření příběhu, který není psán písmeny, ale pomocí stop. Žákům jsem tuto činnost představila jako hru.

Příprava: Pro všechny žáky jsem koupila modelovací hmotu pestrých barev. Dále jsem si pro ně nachystala několik figurek, které využili pro vytváření stop.

Očekávané výstupy vzhledem k RVP:

Žák uplatňuje základní dovednosti při přípravě, realizaci a prezentaci vlastního tvůrčího záměru.

Průběh:

Na začátku jsme si popovídali o naší planetě Zemi a jejím povrchu. Následně jsme pokračovali v povídání o různých stopách, které můžeme na zemi zanechat. Hned po vysvětlení instrukcí dostali žáci první úkol, a to pořádně propracovat svou hmotu. Po prozkoumání možností hmoty si každý vytvořil svou vlastní placku, která představovala povrch země. Všem byli rozdány figurky a já jsem začala číst příběh, který děti měli vystopovat do svého povrchu. Byl to příběh o Pepíčkovi a jeho pohyb měli děti zaznamenat. Po skončení příběhu mi každý žák přečetl příběh ze svého povrchu.

Závěr a zhodnocení:

Při tomto bloku jsem měla obavy, jestli děti pochopí, co mají dělat. Naštěstí nenastal žádný problém. Nepoužila jsem klasickou hlinu, protože jsem chtěla žáky zaujmout něčím novým. Proto jsem vybrala ne tak často používanou hmotu, díky jejíž barevnosti dostala tato činnost úplně jiný nádech. Žáky nejvíce bavilo si s touto hmotou hrát, protože měla příjemný povrch a dobře se s ní pracovalo. Po mnohých nesrovnalostech byli při zpětné vazbě alespoň tři žáci aktivní. Bylo zajímavé, že se dokázali krásně doplňovat a skládat dohromady svoje myšlenky. S mou pomocí a postupnou konverzací jsme došli k tomu, že člověk zanechává stopy do jakéhokoli povrchu, aniž by si to kolikrát uvědomoval. A díky těmto stopám máme důkaz našeho lidského pohybu a naší existence.

Obr. 12 Hotový příběh

2.4 BLOK IV

Když vidíme otisk věci, která už neexistuje, uvědomíme si tím, že jsme něco měli a teď už to nemáme. Česká umělkyně Eva Kmentová v určitém období svého života onemocněla. Bylo to pro ni těžké období, kdy pobývala často sama ležící v nemocnici. Tam měla čas přemýšlet o své existenci. Vytvořila dílo, které tvoří otisk jejího těla, které následně po nějaké době ztratilo sílu a opustilo tento svět. Toto dílo, ale zůstalo na tomto světě. Zanechala po sobě určitý otisk.

Název: Skořápka zmizelého zvířete

Časový úsek: 90 min.

Pomůcky: samotvrdnoucí hmota, vosková hmota, trouba, plech, pečící papír

Metody: slovní – monologické a dialogické, praktické

Cíl: Hlavním cílem této činnosti bylo vytvořit objekt, který zanechá svůj otisk a následně se ztratí. Šlo o pochopení principu vznik – zanechání stopy – zánik. Vedlejším cílem bylo zlepšení trojrozměrného vidění a jemné motoriky.

Motivace: Jednalo se o tajuplnou a velmi neznámou činnost, která děti zajímala už z jejího principu. Vysvětlili jsme si, že vytvoříme kouzlo.

Příprava: Pro tento blok bylo důležité využití trouby. Blok musel být rozložen na dva dny kvůli zatvrdnutí objektů. Dětem jsem před hodinou nachystala všechny materiály a pomůcky.

Očekávané výstupy vzhledem k RVP:

Žák uplatňuje tvary a objekty v prostoru podle vlastního tvůrčího záměru, vychází ze svých vlastních zkušeností, představ, myšlenek a výsledek prezentuje a porovnává s výsledky ostatních.

Průběh:

Jak už bylo řečeno blok probíhal ve dvou dnech. První den byl zcela modelovací. Popsali jsme si, jak funguje vosk a vysvětlili jsme si, co budou mít děti za úkol. Každý z nich mi pověděl něco o svém oblíbeném zvířeti, které posléze měli z vosku

vymodelovat. Jednalo se o kočky, psy, myši, a dokonce o krokodýla. Jakmile byla hotová vosková zvířata, začali jsme je obalovat v samotvrdnoucí hmotě. Po dokončení se všechny objekty naskládaly na parapet a nechali se do dalšího dne zatvrdnout.

Následující den probíhal v kuchyňské místnosti, ve které byla trouba. Všechny zvířata se naskládali na plech a dali do trouby. Po několika minutách se začal rozpouštět vosk a ze zvířat dětem zbyly jenom bílé skořápky samotvrdnoucí hmoty.

Závěr a zhodnocení:

Všem dětem nakonec vznikly krásné skořápky. Některým kvůli špatnému modelování nevznikla skořápka, jakou si představovali. Při modelování jsem nacházela u mnohých problém vytvořit trojrozměrné dílo. Tato činnost byla pro žáky nová a hodně je bavila. Pro některé bylo rozpouštění vosku v troubě velkým zážitkem. Ve zpětné vazbě spolupracovala tak polovina žáků. Bylo na nich poznat, že se jim nechtělo přemýšlet, nebo nevěděli, jak popsat své myšlenky. Snažila jsem se jim pomoci a dostat je na vlnu, kterou jsem chtěla. Nakonec se mi to úplně nepodařilo. Vysvětlila jsem jim tedy, že každý může po své smrti zanechat nějakou vzpomínku, např. své oblečení, napsanou knihu, výtvarné dílo, nebo rodiče své potomky.

Obr. 13 Modelování zvířete

Obr. 14 Obalování zvířete

Obr. 15 Schnutí a zatvrdnutí

Obr. 16 Hotová skořápka

2.5 BLOK V

George Segal byl americký umělec, který se zabýval tématem časové existence. Vytvářel sochy moderního života lidí, jejich práci, stravování, milování apod. Zachycoval určitý okamžik lidského života.

Název: Skořápka mé ruky v určitý čas

Časový úsek: 90 min.

Pomůcky: voda, sádrový obvaz, kelímek, indulona, temperové barvy

Metody: slovní – monologické a dialogické, názorně-demonstrační, praktické

Cíl: Cílem bylo pomocí sádrových obvazů vytvořit skořápku nějaké části ruky v určitý konkrétní čas. Dále pochopit fungování sádry a její výhody a nevýhody.

Motivace: Pro práci jsme potřebovali sádrový obvaz, který si mnoho žáků spojilo s nemocničním prostředím. Popovídali jsme si o různých skořápkách, které ze života známe.

Příprava: Pro přípravu bylo důležité si dobře připravit popsání úkolu. Před hodinou jsem nachystala všechny materiály a pomůcky, které byly potřeba a nastříhala jsem sádrový obvaz na menší kousky.

Očekávané výstupy vzhledem k RVP:

Žák uplatňuje základní dovednosti při přípravě, realizaci a prezentaci vlastního tvůrčího záměru, uplatňuje tvary a objekty v prostoru a využívá jejich vlastnosti a vztahy.

Průběh:

Pro upřesnění jsme si vysvětlili, co to je sádrový obvaz a kde se dá využít. Poté jsme si povídali o různých skořápkách, které známe. Úkol zněl, vybrat si část ruky, která se obalí v sádrovém obvazu a vznikne z ní skořápka. Většina žáků měla obavy a vybrala si třeba jenom jeden prst. Před nanesením sádrového obvazu si každý svou část namazal indulonou, aby šla skořápka pěkně sundat. Po vytvoření skořápky si ji každý ještě barevně dotvořil. Na konci jsme si zhodnotili naše výrobky a zároveň jsme si zopakovali, co jsme v celém projektu dělali.

Závěr a zhodnocení:

Jak jsem předpokládala, tato činnost byla pro žáky nejzábavnější. Všichni byli soustředění a spolupracovali. I zde jsem nacházela různé komplikace u některých žáků, kteří nejsou manuálně zruční. Při poslední zpětné vazbě byla na dětech znát únava. Alespoň jsme si zhodnotili celý projekt a vysvětlili jeho souvislosti.

Obr. 17 Nanášení sádrového obvazu I

Obr. 18 Pomoc asistenta

Obr. 19 Barvení skořápky

3 Sebereflexe

Hlavním cílem mé práce bylo uvědomění si vlastního těla, své existence za pomoci výtvarných činností. Velikou inspirací pro vymyšlení každého bloku mi byli výtvarní umělci, kteří pracovali s otiskem. Snažila jsem se všechny bloky vymyslet originálně a zábavně, aby byly pro žáky přínosné.

Jak mám uvedeno výše, důležitá pro mě byla zpětná vazba dětí. Před začátkem projektu jsem měla obavy, jestli žáci budou chtít spolupracovat. Po každé výtvarné činnosti jsme si pár minut povídali a já jsem měla možnost zjistit, jestli jsem s dětmi došla cíle, kterého jsem chtěla dosáhnout. Zde jsem narazila na jeden z handicapů, který tyto žáky provází. Ve zpětné vazbě nebyli zcela schopni vyjádřit své pocity a myšlenky. Zásadní roli jsem hrála já v pozici vyučující, kdy jsem žákům musela pomáhat a navádět je k různým myšlenkám. Nacházela jsem ale i pozitivní odezvy. Mnohokrát bylo na žácích znát zaujetí pro danou činnost. Zároveň radost z vytvořeného díla. Po prvním bloku mi žáci zábavně popisovali své cestičky a vysvětlovali kudy kráčeli. Jedna žákyně došla k tomu, že každý člověk má v životě svou vlastní cestu. Technika frotáž nebyla pro děti úplně novou technikou. Práce se šablonami je zaujala a vytvořili tak mnoho obrázků. Při práci se svou oblíbenou věcí nebyli spokojeni se svými výsledky, protože jim vznikaly abstraktní obrázky. U třetího bloku si rádi hráli s modelovací hmotou a zkoušeli její možnosti. Modelování z vosku a jeho následné rozpuštění bylo pro žáky velkým zážitkem. Něktěm se skořápka nepodařila, ale vzniklo i pár povedených, kterými se jejich autoři rádi pyšnili. Poslední blok byl nejdelší a na žácích byla znát únava po předchozích dnech. Mnoho z nich v tomto bloku vytvořilo skořápky pouze svých prstů. Našel se ale jeden žák, který se do činnosti zapojil s velkým nadšením. Chtěl vytvořit skořápku své ruky od zápěstí k prstům. I přes pár problémů se mu to nakonec povedlo.

I přestože jsem si každou hodinu pečlivě nachystala a připravila, vždy ve výuce nastala chvíle, kdy jsem musela improvizovat. Měla jsem určité představy, jak by tento projekt mohl probíhat, ale výsledek byl zcela jiný. Bylo to poprvé, co jsem si vyzkoušela vedení vyučovací hodiny a odnesla jsem si mnoho zkušeností. Velikou pomocí v hodinách byla přítomnost paní zástupkyně, která se vždy snažila pomoci. V průběhu projektu jsem měla možnost děti více poznat a tím si k nim vytvořit určitý vztah.

Po skončení posledního bloku jsme si se žáky zopakovali, co jsme v celém projektu dělali. Dávali jsme si každou činnost do souvislosti s otiskem a snažili se to všechno shrnout do jednoho závěru. Nevím zcela jistě, jestli jsem došla svého cíle. Věřím, že jsem žákům předala všechno, co byli schopni pochopit a mnoho věcí pochopí časem.

ZÁVĚR

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo zprostředkovat žákům s mentálním postižením uvědomění si své vlastní existence prostřednictvím různých výtvarných činností. Jednalo se o výtvarný projekt s názvem Otisk. I přestože jsem si tento projekt dobře připravila, v průběhu jsem narážela na určité nedostatky. V některých činnostech bylo náročné děti motivovat. Nacházela jsem problém v oblasti vyjadřování a komunikace. Zpětné vazby žáků neproběhly tak, jak jsem si představovala.

V teoretické části jsem se zabývala mentálním postižením a jeho projevům. Měla jsem možnost si zjistit mnoho informací, jak taková osoba s mentálním postižením komunikuje a jaké jsou její specifika ve výtvarném vyjadřování. Díky prostudování života a děl výtvarných umělců, jsem dostala inspiraci k vytvoření konkrétních bloků projektu. Teoretickou část jsem uzavřela charakteristikou skupiny žáků, se kterými jsem pracovala. Byly to důležité informace, které jsem využila při práci s konkrétním žákem. V průběhu zpracovávání teoretické části jsem vymýšlela návrhy pro svou praktickou část. Jakmile jsem měla celý návrh projektu vytvořený, pokračovala jsem v jeho procesu na domluveném pracovišti. Práce s dětmi byla nevyzpytatelná a nastávaly situace, na které jsem nebyla připravená a musela jsem na ně ihned reagovat. Každý blok jsem se snažila vymyslet zábavně a jednoduše, aby děti pochopily jeho cíl. Narážela jsem zde u těchto dětí na problém s vyjadřováním svých vlastních myšlenek. Zároveň jsem ale nacházela určité zaujetí k dané činnosti a radost z vytvoření vlastního díla. Jakákoli práce s těmito dětmi je zdlouhavá. Proto jsem došla k názoru, že mnoho myšlenek a informací pochopí časem.

I přestože tento projekt probíhal za přísných hygienických podmínek kvůli šíření nákazy Covid-19, jsem ráda, že se mi ho podařilo uskutečnit. Věřím, že si žáci z tohoto projektu odnesli alespoň jednu myšlenku. Díky zpracování této práce jsem získala mnoho teoretických znalostí a pedagogickou zkušenost pro práci s dětmi.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Sára Žilinská
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy Univerzity Palackého v Olomouci
Typ práce:	Bakalářská
Vedoucí práce:	Mgr. Monika Dokoupilová
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Otisk – výtvarný projekt v základní škole speciální
Název v angličtině:	Imprint – art project in special needs primary school
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na výtvarný projekt s názvem Otisk. Obsahuje spolupráci s žáky s mentálním postižením. Teoretická část vymezuje osoby s mentálním postižením, jejich výtvarné vyjadřování, kazuistiku jednotlivých žáků a výtvarné umělce, kteří se tématem otisku zabývali. Praktická část obsahuje realizaci projektu.
Klíčová slova:	Mentální postižení, osoba s mentálním postižením, základní škola speciální, otisk, výtvarná realizace, výtvarní umělci

Anotace v angličtině:	The bachelor thesis is focused on an art project called Imprint. It includes cooperation with pupils with mental disabilities. The theoretical part defines people with mental disabilities, their artistic expression, case studies of individual pupils and visual artists who dealt with the topic of imprint. The practical part contains the implementation of the project.
Keywords:	Mental disabilities, person with a mental disability, special needs primary school, imprint, realization of art, visual artists
Rozsah práce:	59 stran
Jazyk:	český

RESUMÉ

The bachelor thesis is focused on an art project of children with mental disabilities. The theoretical part defines the concept of mental disability, people with mental disabilities and their specifics of artistic expression. It also contains works of visual artists who worked with the theme of imprint. These artists and their works became the inspiration for the creation of artistic activities in the practical part. At the end of the theoretical part I describe the casuistry of a group of pupils with whom I collaborated.

The practical part is about an art project called Inprint. At the beginning is described my workplace. The art project is divided into five blocks. Each of them is inspired by a visual artist. In the first block, the pupils drew with their fingers. The second block was focused on the terry technique. The other two blocks were focused on working with modeling material. In the last block, the pupils worked with plaster.

The main target of my bachelor's thesis was to convey to pupils with mental disabilities an awareness of their own existence. The feedback of the pupils was important to me. Pupils were unable to express their thoughts. I had to guide them. But I also found their interest in artistic activities. Any work with these children was lengthy. I came to the conclusion that the project for these pupils could have been longer.

SEZNAM LITERATURY

Brunclík, Pavel. 2001. *Adriena Šimotová.* Praha : Galerie Pecka, 2001. ISBN 8070352604.

Chalupecký, Jindřich. 1982. *Eva Kmentová: in memoriam.* Praha : Jazzová sekce, 1982.

Klimešová, Marie. 2004. *Eva Kmentová.* Litoměřice : Severočeská galerie, 2004. ISBN 8085090503.

Sochor, Pavel. 2015. *Člověk s potížením a výtvarná tvorba.* Brno : Masarykova Univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7981-6.

Sternberg, Robert J. 2002. *Kognitivní psychologie.* Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-376-5.

Šimotová, Adriena. 2016. *Hlava k listování.* místo neznámé : Nadační fond Adrieny Šimotové a Jiřího Johna, 2016. ISBN 978-80-270-0709-7.

Šobáňová, Petra. 2019. *Výtvarný projev a disabilita.* Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2019. ISBN 978-80-244-5561-7.

Valenta, Milan a Müller, Oldřich. 2009. *Psychopedie: [teoretické základy a metodika].* Praha : Parta, 2009. ISBN 978-80-7320-137-1.

Valenta, Milan, Michalík, Jan a Lečbych, Martin a kolektiv. 2018. *Mentální postižení.* Praha : Grada Publishing, a.s., 2018. ISBN 978-80-247-3043-1.

Zikl, Pavel a Bendová, Petra. 2011. *Dítě s mentálním postižením ve škole.* Praha : Grada, 2011. ISBN 978-80-247-7702-3.

Internetové zdroje

1. Inteligenční kvocient. *Apas*. [Online] [Citace: 9. 12. 2020.] Dostupné z: <https://apas.cz/slovnicek-pojmu/inteligencni-kvocient/>.
2. Adriena Šimotová. *Artlist*. [Online] [Citace: 22. 12. 2020.] Dostupné z: <https://www.artlist.cz/adriena-simotova-934/>.
3. Yves Klein - Biography and Lagacy. *Theartstory*. [Online] [Citace: 28. 12. 2020.] Dostupné z: <https://www.theartstory.org/artist/klein-yves/life-and-legacy/#nav>.
4. Yves Klein - Modrá revoluce. *Vltava.rozhlas*. [Online] [Citace: 28. 12. 2020.] Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/yves-klein-modra-revoluce-7883007>
5. Asper Jorn - Biography. *Theartstory*. [Online] [Citace: 5. 1. 2021.] Dostupné z: <https://www.theartstory.org/artist/jorn-asger/life-and-legacy/>.
6. The George and Helen Segal Foundation. *Segalfoundation*. [Online] [Citace: 6. 1. 2021.] Dostupné z: https://www.segalfoundation.org/about_bio.html.
7. **Šobáňová, Petra**. Metodický materiál k pedagogické praxi a výtvarné výchově. *www.kvv.upol.cz*. [Online] Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. [Citace: 26. 4. 2021.] Dostupné z: <http://kvv.upol.cz/images/upload/files/Metodick%C3%BD%20material%20Sobanova.pdf>. 978-80-244-4756-8.
8. Národní ústav pro vzdělávání. *RVP pro základní vzdělávání*. [Online] [Citace: 26.. 4. 2021.] <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>.

Seznam obrázků

Obr. 1 Eva Kmentová – „*Lidské vejce*“. Dostupné z:

<http://bonartos.cz/projects/year2008/eva-kmentova/>

Obr. 2 Adriena Šimotová – „*Nohy*“. Dostupné z: [https://magazin.aktualne.cz/adriena-](https://magazin.aktualne.cz/adriena-simotova-vyjevovani-2008-2010/r~i:photo:369755/)

[simotova-vyjevovani-2008-2010/r~i:photo:369755/](https://magazin.aktualne.cz/adriena-simotova-vyjevovani-2008-2010/r~i:photo:369755/)

Obr. 3 Yves Klein – „*Anthropométries*“. Dostupné z:

<http://beautifullyimperfects.net/author/yanglicheng/>

Obr. 4 Proces „*Anthropométries*“. Dostupné z:

<http://beautifullyimperfects.net/author/yanglicheng/>

Obr. 5 Asper Jorn: práce na reliéfu. Dostupné z: [https://www.theartstory.org/artist/jorn-](https://www.theartstory.org/artist/jorn-asger/life-and-legacy/)

[asger/life-and-legacy/](https://www.theartstory.org/artist/jorn-asger/life-and-legacy/)

Obr. 6 George Segal při práci. Dostupné z:

https://www.segalfoundation.org/about_bio.html

Obr. 7 George Segal se svou manželkou. Dostupné z:

https://www.segalfoundation.org/about_bio.html

Obr. 8 Vytváření cestiček I

Obr. 9 Vytváření cestiček II

Obr. 10 Frotáž pomocí šablon

Obr. 11 Vytváření otisků své oblíbené věci

Obr. 12 Hotový příběh

Obr. 13 Modelování zvířete

Obr. 14 Obalování zvířete

Obr. 15 Schnutí a zatvrdnutí

Obr. 16 Hotová skořápka

Obr. 17 Nanášení sádrového obvazu I

Obr. 18 Pomoc asistenta

Obr. 19 Barvení skořápky

Přílohy

BLOK I

BLOK II

BLOK III

BLOK IV

BLOK V

Produkty výtvarného projektu

